

L'aplicació dels nous plans d'estudi a l'escola de formació del professorat de la UB: un balanç (1992-1997)

María José Fernández i Biel

Joan Manuel i Homar*

Introducció

Els nous plans d'estudis de la diplomatura de mestre han suposat importants innovacions respecte al pla anterior. D'entra-

da, d'una sola diplomatura -dividida en diverses especialitats- s'ha passat a set diplomatures diferents: educació infantil (EI), educació primària (EP), educació especial (EE), educació física (EF), educació musical (EM), llengua estrangera (LE) i audició i llenguatge (AL). (Cal precisar que aquesta última encara no s'ha pogut implantar.)

L'organització del pla d'estudis incorpora canvis importants: les assignatures són semestrals, cada una té assignat un nombre de crèdits que implica una equivalència d'hores lectives, s'incrementa l'optativitat -es fa la distinció entre assignatures optatives i de lliure elecció- fins a un 20% del total de crèdits de cada titulació, es concentra el Pràcticum en un sol semestre i se li dona un pes específic molt important (significa pràcticament un 15% del total de crèdits), etc.

Quant a les característiques de cada especialitat, s'optà per mantenir el caràcter específic de les especialitats d'EI, EE i AL; per prioritzar les matèries de caràcter generalista a EP i, finalment, per mantenir un equilibri entre les matèries de generalistes i les específiques a LE, EF i EM.

Els nous plans d'estudi es comencen a aplicar des del setembre de 1992 d'una manera gradual, és a dir, avançant un curs d'any en any. Només es fa una excepció: es permet que els alumnes que pràcticament havien aprovat tot primer, en lloc de passar a segon del pla 71, puguin optar

---

* María José Fernández és catedràtica d'E.U. del departament d'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona, i actualment és cap d'estudis de l'Escola de Formació del Professorat.

* Joan Manuel és professor titular d'E.U. del departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona i pertany a la secció que té la docència en l'Escola de Formació del Professorat. Va ser cap d'estudis en el moment de la implantació dels nous plans.

Ambdós participen activament en tasques de gestió des de molt abans de la implantació dels nous plans i col·laboren des del 1992 dins del marc de la direcció d'estudis.

Adreça professional: María José Fernández: Departament d'Expressió Musical i Corporal. Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

Joan Manuel: Departament de Filologia Catalana. Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

per passar a 2n d'Educació Física o d'Educació Musical, que de fet eren les dues especialitats noves. Per tal de permetre aquest canvi de pla a 2n, es dissenya una remodelació transitòria dels itineraris curriculars de tal manera que, amb les adaptacions pertinents, aquests estudiants puguin finalitzar en dos anys.

En definitiva, el juliol de 1994 apareix la primera promoció parcial dels nous plans -ja que només pertanyen a les esmentades titulacions d'Educació Física i d'Educació Musical- i no és fins al juliol següent que surt la primera promoció sencera dels sis ensenyaments. El juliol passat, doncs, finalitzà la tercera promoció.

Balanç de l'aplicació dels nous plans

És obvi que hi ha hagut força conseqüències positives que s'han ajustat a les expectatives que aquests plans despertaven. I no seria just menystenir-les. Però també creiem que allò que pot ser més útil en aquests moments és exposar sense temences ni falsos pudors aquelles disfuncions que s'han produït, amb la finalitat que entre tots hi puguem trobar les solucions més adequades.

Problemes detectats

A continuació presentem un

seguir de problemes que creiem que estan en la ment de la majoria del professorat. Encara que a efectes expositius els enumerem separatament, no cal dir que molts estan entrelaçats de tal manera que els seus efectes es projecten en més d'un sentit.

1. *¿Són sis ensenyaments ben diferenciats?* Encara que més que un interrogant detectat en l'aplicació dels plans d'estudi és un problema anterior, derivat del seu disseny, no ens podem estar d'advertir-lo en primer lloc: els estudis de mestre, que estan plantejats com sis ensenyaments diferenciats, són realment sis ensenyaments?, o bé són sis especialitats dins d'un mateix ensenyament? Les respostes poden ser molt variades, segons el prisma sota el qual s'analitzi la qüestió. És evident que un dels grans avantatges que presenta aquest pla és la major adequació -almenys teòricament- a les necessitats professionals dels mestres, tal com figura a la LOGSE, enfront de les antigues especialitzacions, que ja havien quedat fora de context. Però si analitzem, per exemple, l'estructura que presenta cada títol, podem observar que la franja de crèdits troncal obligatoris (assignatures que figuren gairebé en tots els ensenyaments) és molt elevada (al voltant del 41%) i si a més hi afegim els crèdits corresponents a l'optativitat -que en el nostre pla és compartida per tots sis ensenyaments-, el tronc de crèdits comuns a tots és altíssim, ja que ens situem al voltant del 50%. Si a tot això hi afegim les queixes dels estu-

dients sobre algunes ambigüitats que es presenten en relació amb l'especialització, convindrem que cal deixar un marge de dubte en aquest tema.

Davant l'elaboració dels nous plans, com és habitual, es va presentar la disjuntiva sobre si el mestre ha de ser generalista o bé especialista, alhora que es plantejava quines són les veritables necessitats formatives d'aquests futurs professionals. Aquesta qüestió mai no ha estat fàcil de resoldre, i d'aquesta dificultat que han patit tots els plans, aquest tampoc no se n'escapa. És cert que ja les directrius generals marcaven molt el camí, però creiem que també cal una reflexió més lligada a la realitat professional que es trobaran a fi de poder oferir una millor i més adequada formació als nostres estudiants.

2. *Itineraris curriculars*. La planificació dels itineraris curriculars recomanats mereix una seriosa atenció, ja que s'hi detecten tres qüestions importants:

- La divisió del període lectiu en dos semestres comporta bàsicament dos problemes:

a) El temps efectiu de docència queda reduït, de tal manera que més aviat podríem considerar els semestres com trimestres allargats. Hi ha diverses causes que produeixen aquesta pèrdua:

- La dedicació de tres o quatre setmanes entre gener i febrer a la realització d'exàmens.

- La presència en cada semestre d'una festivitat important (Nadal i Setmana Santa, respectivament) que talla la continuïtat lectiva.

- L'elevat nombre d'assignatures, la qual cosa obliga a dilatar els períodes d'exàmens.

- L'existència d'assignatures amb tan pocs crèdits que només tenen docència un dia a la setmana, i, per tant, qualsevol incidència (malaltia del professor, coincidència amb dia festiu, etc.) converteix en quinzenal la cita amb els alumnes.

b) El contingut de moltes assignatures encara no s'ajusta a la duració semestral. A conseqüència d'això, es produeix un incompliment de programes per manca de temps.

- Es produeixen algunes imprecisions amb relació a la seqüència de continguts d'algunes assignatures; aquestes imprecisions varien segons cada ensenyament, però apareixen en tots. Per exemple: la presència d'assignatures de didàctiques específiques ja als primers semestres, quan els estudiants encara no han tingut cap aproximació als continguts didàctics ni psicològics generals. Aquest fet -força incongruent- genera en molts casos duplicació de continguts, confusions entre l'alumnat i tensions entre el professorat.

- La distribució de les assignatures entre els diferents semestres ha plantejat una càrrega

desigual entre ells. Així, al costat de semestres lleugers, es troben semestres molt carregats, en els quals s'acumulen gran nombre d'assignatures amb el consegüent augment d'hores de docència, treballs, exàmens, etc. En alguns casos, el nombre d'assignatures per semestre ha passat, en la consideració general i particularment en la dels estudiants, de ser "elevat" a ser "excessiu". Ja són reiterades les queixes i les manifestacions dels alumnes en el sentit que hi ha semestres en què la pressió provocada pel nombre d'assignatures (i per l'elevada demanda de treballs i exàmens) es fa insuportable. L'elevat nombre d'assignatures és un d'aquells casos que esmentàvem més amunt, en el sentit que les conseqüències s'encadenen d'una manera gairebé indestriable: més assignatures per semestre comporta menys crèdits per assignatura, la qual cosa hauria de comportar una adequació dels continguts dels programes al nombre de crèdits. En no produir-se aquest darrer extrem, es desemboca en un desajust important.

3. *Prerequisits.* El pla vigent contempla la possibilitat de fixar prerequisits i corequisits per cursar determinades assignatures. En el nostre cas, però, només s'han contemplat els primers. No dubtem que la seva existència és important, fins i tot irrenunciable en alguns casos, i que es van establir amb criteris ben fonamentats i amb les millors intencions, però també creiem que l'experiència ens ha donat certes dades sobre què cal revisar, ja

que en moltes ocasions la consecució de l'itinerari es converteix en una veritable carrera d'obstacles per a l'estudiant, el qual en darrer terme no la troba gens justificada.

D'entre tots els ensenyaments, destaca com a més perjudicat en aquest aspecte el d'Educació Especial. Seria, doncs, aconsellable la seva revisió ajustant-se molt més a les incompatibilitats de continguts i possibilitant així que algunes assignatures quedessin alliberades de prerequisits; també es podrien precisar altres incompatibilitats que no estan recollides (per exemple, l'especificació dels tipus d'assignatures obligatòries que són necessàries per poder realitzar el Pràcticum, ja que es dona el cas que un estudiant pot realitzar el Pràcticum d'un ensenyament sense tenir aprovades un mínim de les assignatures pròpies de l'especialitat). En alguns casos potser caldria pensar més en corequisits, que facilitarien el recorregut. Per exemple: en les didàctiques específiques que es troben al sisè semestre i que tenen com a prerrequisit haver realitzat el Pràcticum, seria més idoni que el Pràcticum fos un corequisit de tal manera que si se suspèn o bé s'ha optat per unes pràctiques de durada anual, l'estudiant no hagi d'esperar tot un any per poder cursar les esmentades didàctiques.

4. *Optativitat.* L'alt grau d'optativitat dels nous plans és un factor ambivalent. Ens hi referirem més endavant com un factor posi-

tiu que té avantatges indiscutibles, però ara l'observarem des dels seus punts febles. Actualment l'optativitat afecta les assignatures optatives (estabertes dins del propi pla d'estudis) i les de lliure elecció.

En primer lloc, cal remarcar que s'ha detectat que els estudiants realitzen en el propi centre les dues tipologies d'assignatures, és a dir, que els crèdits de lliure elecció són cursats majoritàriament amb optatives; això creiem que es deu fonamentalment a dues causes:

- Al plantejament mateix de l'itinerari curricular recomanat.

- Al fet que l'estudiant majoritàriament compagina els seus estudis amb diferents tipus d'activitats laborals, per la qual cosa li resulta molt més còmode cursar tots els seus crèdits al centre mateix dins el seu torn d'estudis que haver-se de desplaçar a altres centres a realitzar la lliure elecció, amb la consegüent necessitat de compaginar horaris. En tot cas utilitza aquelles assignatures de lliure elecció pura que el centre ofereix. Això planteja un interrogant que més endavant haurem de tractar.

Pel que fa a les assignatures optatives pròpiament dites, cal remarcar les qüestions següents:

- Hem detectat que es produeix una concentració de la demanda en un sector petit de l'amplíssima oferta d'optatives. El fet de no poder satisfer al cent

per cent aquesta demanda, perquè els grups s'omplen ràpidament i els darrers a triar ja no hi tenen places, provoca un cert malestar entre l'alumnat. Amb la finalitat de resoldre aquesta situació, s'ha millorat el sistema de preinscripció d'aquestes assignatures, de tal manera que s'efectua de forma més esgraonada i proporcional al nombre d'assignatures optatives i de lliure elecció que els estudiants hauran de cursar, amb la qual cosa s'ha aconseguit que les possibilitats d'accés siguin més equitatives: per al proper curs 1997/98, després d'una segona volta -quan ja s'han atorgat unes 2000 places entre assignatures optatives i de lliure elecció pura i els alumnes han preinscrit al voltant del 50% de les seves necessitats- només s'han tancat 26 grups corresponents a 15 assignatures, d'un total de 129 grups i 77 assignatures ofertes. Trobar una explicació al fet que unes assignatures són més sol·licitades que d'altres necessita un estudi molt acurat, ja que són múltiples les variables que hi juguen, i que van des de les peculiaritats de les matèries de dansa, esports, dramatització, etc, (cobejades tant pels alumnes que cursen les especialitats d'Educació Musical i d'Educació Física com per la resta d'alumnes, que a priori les troben atractives) fins al nombre de places que s'oferten per a cada grup (així, assignatures amb poques places es veuen ràpidament bloquejades). De tota manera, creiem que s'ha de persistir en la divulgació dels continguts de la resta d'optatives (la majo-

ria de les quals provoquen un alt grau de satisfacció entre els estudiants un cop les han cursades) mitjançant tots els mecanismes possibles: des de les jornades que habitualment es realitzen amb aquesta intenció fins a la tasca dels tutors -que hi tenen molt a fer en aquesta qüestió- passant per solucions més imaginatives, com podria ser fomentar trobades entre alumnes per intercanviar informació i opinions sobre les seves experiències en aquesta qüestió de l'optativitat.

- Atesa la perspectiva que donen aquests quatre anys d'oferta d'optatives, caldria una reflexió autocrítica dins els propis departaments sobre l'oferta que en fan, incloent en aquesta reflexió l'interès del contingut amb relació a la formació dels mestres i la manera d'impartir-les. Per exemple: és reiterada la sol·licitud per part dels alumnes de conèixer abans de preinscriure-s'hi quins són els professors que impartiran els grups de cada optativa, la qual cosa demostra que aquest és un altre factor que intervé de forma directa en la seva elecció.

Pel que fa a les assignatures de lliure elecció, la problemàtica que presenten no és diferent de la de la resta d'ensenyaments de la Universitat de Barcelona. Fins aquest moment, ja ho hem esmentat abans, els estudiants optaven per cursar assignatures optatives en lloc de les de lliure elecció, o bé cursaven assignatures de lliure elecció pura ofertades pel propi centre. En el primer dels

casos, la fórmula trenca amb el veritable esperit de la lliure elecció, i en el segon no deixa de ser una modificació encoberta del pla d'estudis, una certa optativitat més lliure, sense els lligams que estableixen les matèries optatives del mateix pla.

Les noves directrius de la Universitat, que obligaran l'estudiant a cursar almenys un 50% de la lliure elecció en un ensenyament aliè, tindran incidència forçosament en aspectes relacionats amb tota la planificació d'oferta d'optatives, la qual cosa està lligada evidentment amb els itineraris recomanats i amb l'estructura horària.

5. *Nova organització de la docència des del curs 94-95.* Una de les causes que va incidir en la proposta de reorganització de la docència per al curs 94-95 va ser l'intent de mantenir oberta tota l'oferta d'optatives per a tot l'alumnat. Aquesta reorganització de la docència comportava diferenciar entre crèdits teòrics i crèdits pràctics i atorgar a aquests últims aproximadament un terç de la durada de la classe presencial, de tal manera que això proporcionés una banda horària -lliure de classes d'assignatures troncales- on ubicar totes les assignatures optatives sense que es produís cap intersecció o solapament. Aquesta reorganització de la docència, a banda de procurar una millora de l'organització, era -i és- una ocasió per innovar la metodologia docent en el sentit de dinamitzar l'alumne com a agent actiu del propi apre-

nentatge. Malauradament, no podem dir encara que hàgim assolit els objectius pedagògics previstos. A l'hora de cercar-ne les causes, cal apuntar la dificultat d'organitzar clarament unes franges o uns buits horaris destinats a aquestes activitats complementàries, la resistència que comporta la inèrcia a adaptar-se a nous mètodes docents, la manca d'un projecte institucional que dinamitzés aquests canvis, etc. De tota manera, val a dir que hi ha hagut casos remarcables d'una fecunda utilització d'aquestes noves possibilitats.

6. *Programes de les assignatures.* A causa del gran nombre d'assignatures, i també de la manca de coordinació entre els professors, s'han detectat en alguns casos duplicitat de continguts sense diferències d'enfocaments. A partir de l'elaboració, l'aprovació i la publicació dels plans docents, des del Consell d'Estudis s'ha iniciat un procés de revisió per mirar de corregir aquestes reiteracions.

7. *Coneixements previs d'Educació Musical i de Llengua Estrangera.* La manca de formació inicial repercuteix negativament tant en el desenvolupament de les assignatures específiques com en el nivell d'èxit de l'estudiantat en els ensenyaments de Llengua Estrangera i d'Educació Musical. A l'hora d'assignar les places d'aquests ensenyaments s'hauria de tenir present la formació prèvia, o bé permetre una prova específica d'accés, tal com existeix per a d'altres ensenyaments com Belles Arts, Traduc-

ció i Interpretació, INEF...

Aspectes positius

1. *Una major adequació a les sortides professionals.* Malgrat totes les reticències que s'han exposat anteriorment, no deixa de ser evident que amb els nous títols es produeix una major especialització que la que es produïa amb el pla 71. El tret més remarcable és l'aparició de dues noves especialitats, el mestre d'educació física i el mestre d'educació musical, que sens dubte contribuiran a un increment de qualitat a l'hora d'impartir aquestes disciplines en les escoles.

2. *Més optativitat i aparició de la lliure elecció.* També és lògic que aquest sigui un factor estimable per a aquells estudiants que en saben -o en poden- treure tot el profit potencial que conté. Caldria incentivar més aquesta llibertat de l'estudiant, i en aquesta tasca orientadora la figura del tutor hi juga un paper rellevant.

3. *El Pràcticum.* Les Pràctiques Escolars sempre han estat un punt clau en la formació dels nostres alumnes. La ubicació del Pràcticum en el cinquè semestre -excepte Educació Musical, que és en el sisè- va fer que es considerés com a prerrequisit haver cursat 90 crèdits d'assignatures obligatòries per tal d'arribar a l'escola amb un bagatge important de coneixements i poder-los portar a la pràctica.

El nou Pràcticum consta de 32 crèdits que es corresponen a un total de 320 hores, és a dir, 13 setmanes de permanència a l'escola. Entre els canvis en el Pràcticum que ha suposat la implantació d'aquestes noves diplomatures, cal remarcar la nova organització de les pràctiques que té en compte, per una banda, els aspectes generalistes de la formació dels mestres i, per l'altra, l'especificitat de cadascun dels ensenyaments. Un dels punts diferencials respecte a l'anterior Pla d'Estudis ha estat la defensa de la memòria final de l'estudiant davant d'un tribunal constituït per tres professors-tutors de la mateixa especialitat, la qual cosa suposa una valoració compartida del seguiment del procés.

Finalment, cal destacar un altre aspecte diferencial respecte a l'anterior Pla d'Estudis que consisteix en el reconeixement -per part del Departament d'Ensenyament de la Generalitat- d'un nombre de 42 hores de tutories als mestres-tutors de les escoles per la seva col·laboració.

4. *La implantació de la figura del tutor.* Encara que aquesta figura ja la contemplaven els estatuts de la UB abans, naturalment, de l'aprovació dels nous plans, les característiques d'aquests ens van fer considerar la conveniència de posar en pràctica un servei de tutoria individualitzat. Ara per ara s'ha experimentat durant els dos darrers anys amb un alt grau de satisfacció i d'acceptació per part de l'alumnat. De moment només s'ha aplicat als

alumnes de 1r curs, els quals des d'abans de començar les classes ja tenen cada un assignat un tutor.

El tutor té assignades bàsicament tres funcions:

- Una funció informativa (contribuir a la difusió de la informació entre els estudiants).
- Una funció de seguiment acadèmic i d'intervenció formativa (efectuar un seguiment del rendiment de l'estudiant, de col·laborar en la millora dels seus processos d'aprenentatge i, finalment, d'estimular el rendiment d'excel·lència en els casos pertinents).
- Una funció d'orientació (ajudar l'estudiant a planificar el seu itinerari curricular i informar-lo de les possibilitats en acabar el segon cicle, tant en el camp de la formació continuada com en el de les sortides professionals.)

Conclusions finals

Després de l'examen dels problemes detectats, s'imposa la necessitat d'una reflexió sobre el perfil del mestre de cada ensenyament, cosa que podria comportar un replantejament de la troncalitat i de l'optativitat, possiblement orientat a una major especialització.

També caldria revisar els itineraris curriculars, adequar la seqüència de continguts i evitar-ne la repetició, equilibrar la càrrega docent entre semestres, etc.

Quant als prerequisits, també haurien de ser objecte d'una revisió acurada a fi i efecte de reduir-los al mínim indispensable i evitar d'aquesta manera els efectes perversos que a vegades es produeixen.

Les optatives demanen un replantejament autocrític per part del Departament davant de l'experiència que ja han acumulat, de tal manera que en alguns casos es reconsideri la pertinència de mantenir determinades optatives -que podrien ser desplaçades per unes altres de més adequades- i també es reflexioni sobre quins són els professors més idonis per impartir-les.

És imprescindible avançar en la línia de la reorganització de la docència de manera que es faciliti tenir una banda horària lliure de classes per tal que els professors puguin organitzar amb facilitat les activitats que es corresponen al terç corresponent a crèdits pràctics. D'altra banda, els professors de cada ensenya-

ment haurien de fer l'esforç de reunir-se seguint la iniciativa de les convocatòries que l'equip de coordinadors ha estat portant a terme en els darrers anys a fi de treballar conjuntament en la revisió dels continguts dels programes, coordinar-se i evitar alguns casos de duplicitat de continguts sense diferències d'enfocaments.

No volem que sembli que posem tot l'èmfasi en els aspectes negatius -ja hem comentat més amunt que si ho fèiem així era per una clara voluntat de millora- i creiem que també cal congratular-se dels aspectes positius esmentats i perseverar en el seu perfeccionament.

Per acabar, cal fer-nos ressò d'una opinió força estesa entre el professorat: la conveniència de convertir els estudis de mestre en una llicenciatura, en lloc de l'actual diplomatura. D'aquesta manera, a més de millorar-los acadèmicament, es podria mantenir l'equilibri entre l'opció generalista i l'especialitzadora mitjançant un primer cicle comú i un segon cicle específic. Aquest és un altre debat obert que es perfila com una reivindicació cada cop més necessària.

Paraules clau

Pla d'estudis

Escola

Formació del professorat

Itinerari

Curriculum

Programa

Coneixements

Pràctiques escolars

Abstracts

En el presente artículo se realiza un balance, desde la perspectiva que otorgan los cinco años de su implantación, de los aspectos tanto positivos como negativos que han conportado los nuevos planes de estudio de los seis títulos de magisterio. Se pone de relieve una serie de problemas que inciden tanto en el diseño de los planes como en su aplicación práctica, tales como la indefinición del perfil de maestro de cada título, el desequilibrio en algunos itinerarios curriculares, la infrautilización de la libre elección, la concentración de la demanda en las optativas, etc. También se destaca los aspectos positivos que se ha podido apreciar. Entre otros, se constata una mayor adecuación a las salidas profesionales, el nuevo diseño del Practicum y el gran potencial que la optatividad y la libre elección suponen para el alumnado que sepa utilizar los recursos que se ofrecen en este sentido.

Le présent article effectue un bilan des aspects positifs et négatifs des nouveaux programmes d'étude des six diplômes de formation des maîtres cinq ans après leur implantation. L'auteur met en évidence une série de problèmes qui ont des répercussions tant sur la conception des programmes que sur leur application pratique, notamment l'imprécision du profil du maître dans chaque diplôme, le déséquilibre dans certains itinéraires du curriculum, la sous-utilisation du libre choix, la concentration de la demande sur les matières optionnelles, etc. Il souligne également les aspects positifs qui ont pu être appréciés. On a notamment constaté une meilleure adéquation aux débouchés professionnels, une nouvelle conception des travaux pratiques (practicum) et le grand potentiel ouvert par les options et le libre choix aux élèves qui savent utiliser les ressources proposées dans cette optique.

From the standpoint of the five years the study has been in progress, the article weighs up the positive and negative aspects of the new syllabuses in the six teacher training courses. It highlights a series of problems which affect both the design of the syllabuses and their practical application, such as the lack of definition of the profile of the teacher on each course, the imbalance in some curricular itineraries, the under-use of free choice subjects, the concentration of demand in certain optional subjects, etc. The article also stresses the positive aspects it has been able to identify. Among them, a closer adaptation to job possibilities, the new design of the Practicum and the great potential of optional and free choice subjects for the students who know how to use the resources provided.